

01. Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Nezaket İşlevi Taşıyan Kalıp İfadeler Açısından İncelenmesi¹

Rümeysa GÖZ²

Ali Fuat ARICI³

APA: Göz, R. & Arıcı, A. F. (2024). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Nezaket İşlevi Taşıyan Kalıp İfadeler Açısından İncelenmesi. *Rumeli Eğitim Araştırmaları Dergisi*, (5), 1-16. DOI: 10.5281/zenodo.10801464

Öz

Türkçe dersi ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda kullanılan ders kitaplarında yer alan metinlerde ve etkinliklerde iletişimin güçlü yönü olarak görülen nezaket bağlamında kullanılan kalıp ifadelerin incelenmesinin amaçlandığı bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelenmesi kullanılmıştır. Bu yöntemden hareketle Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2022-2023 eğitim- öğretim dönemi için kullanılması kabul edilen Türkçe ders kitaplarında yer alan okuma ve dinleme/ izleme metinleri incelenmiş, araştırmada tema sonunda yer alan serbest okuma metinleri araştırmaya dâhil edilmemiştir. Araştırma doğrultusunda incelenen metinlerdeki nezaket işlevi taşıyan kalıp ifadelerin ders kitaplarında karşılaştırmalı olarak analizi yapılmıştır. Nezaket değeri kapsamında kullanılan kalıp ifadelerin ölçüt olarak belirlenmesinde üç alan uzmanının görüşleri temel alınmıştır. Bu görüşler doğrultusunda tematik nezaket ifadeleri listesi oluşturulmuş, ders kitaplarındaki nezaket ifadeleri listeye göre incelenmiştir. Türkçe ders kitaplarında tespit edilen nezaket kalıplarının kullanımları bağlam içerisinde ele alınarak çalışma sonunda raporlaştırılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda ders kitaplarında yer alan toplam 128 okuma ve dinleme/ izleme metni incelenmiştir. Araştırma sonucunda ortaokul Türkçe ders kitaplarında nezaket görevine sahip kalıp ifadelerin en fazla kullanıldığı kademe 5. sınıf ders kitabının olduğu tespit edilmiştir. Ders kitapları arasında nezaket içerikli kalıp ifade kullanımına en az yer verilen ders kitabı ise 8. sınıf ders kitabı olarak ortaya konmuştur. Araştırma sonucunda elde edilen genel sonuçlara bakıldığı zaman ise Türkçe ders kitaplarında yer alan okuma ve dinleme/ izleme metin ve etkinliklerinde yer alan nezaket içerikli kalıp ifadelerin sınıf düzeyleri arasında dengeli bir dağılıma sahip olmadığı görülmüştür. Ders

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu makale yazara ait yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 22

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 10.11.2023-**Kabul Tarihi:** 20.12.2023-**Yayın Tarihi:** 21.12.2023; **DOI:** 10.5281/zenodo.10801326

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Türkçe Öğretmeni, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Türkçe Eğitimi Doktora Programı / Turkish Teacher, Yıldız Teknik University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish and Social Sciences Education Turkish Education Doctorate Program (İstanbul, Türkiye), donerumeysa@hotmail.com, **ORCID ID:** 0009-0007-5259-177X, **ROR ID:** https://ror.org/0547yzj13, **ISNI:** 0000 0001 2337 3561, **Crossreff Funder ID:** 501100006560

³ Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Türkçe Eğitimi Doktora Programı / Professor, Yıldız Teknik University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish and Social Sciences Education Turkish Education (İstanbul, Türkiye), aricalifuat@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0003-0980-0824, **ROR ID:** https://ror.org/0547yzj13, **ISNI:** 0000 0001 2337 3561, **Crossreff Funder ID:** 501100006560

kitaplarında yer alan gerek temalarda gerekse metin ve etkinliklerde sistematik bir kullanımının olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe ders kitabı, söz varlığı, nezaket ifadeleri.

An Analysis of the Texts in Secondary School Turkish Textbooks in Terms of Pattern Expressions with Courtesy Function⁴

Abstract

Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in this research, which aims to examine the formulaic expressions used in the context of politeness, which is seen as the strong aspect of communication, in the texts and activities in the textbooks used in the 5th, 6th, 7th and 8th grades of Turkish secondary school. Based on this method, the reading and listening/watching texts in the Turkish textbooks accepted by the Board of Education for the 2022-2023 academic year were examined, and the free reading texts at the end of the theme were not included in the research. In line with the research, a comparative analysis of the formulaic expressions that carry the function of politeness in the texts examined was made in the textbooks. The opinions of three field experts were taken as basis in determining the formulaic expressions used within the scope of politeness value as criteria. In line with these opinions, a thematic list of politeness expressions was created and politeness expressions in the textbooks were examined according to the list. The uses of politeness patterns identified in Turkish textbooks were discussed in context and reported at the end of the study. The data obtained in the research were analyzed with the descriptive analysis method. A total of 128 reading and listening/watching texts in the textbooks of 5th, 6th, 7th and 8th-grades were examined. As a result of the research, it was determined that the 5th-grade textbook used the most polite expressions in secondary school Turkish textbooks. Among the textbooks, the textbook that included the least use of polite expressions was the 8th grade textbook. Considering the general results obtained as a result of the research, it was seen that the polite expressions in the reading and listening/watching texts and activities in Turkish textbooks did not have a balanced distribution among grade levels. It was concluded that there is no systematic use in the themes, texts and activities in the textbooks.

Keywords: Turkish textbook, stereotypes, expressions of politeness.

Giriş

İnsanın toplum içerisinde varlığını sürdürebilmesinin temel koşullarından birisi olarak sosyal ilişkilerini kuvvetlendiren bazı değerlere sahip olması önem arz etmektedir. Bireyin sahip olduğu saygı,

⁴ **Statement (Thesis/Paper):** This article is derived from the author's master's thesis.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 22

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 10.11.2023-**Acceptance Date:** 20.12.2023-

Publication Date: 21.12.2023; **DOI:** 10.5281/zenodo.10801464

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

nezaket, görgü, incelik, anlayış medeniyet koşullarında toplumsal hayatın gerekleri olarak, insanın toplumda yer edinmesini sağlayan niteliklerdendir. Nezaket kavramı, bireyin toplumsal yaşantısında hem yakın çevresindeki hem de uzak çevresindeki sosyal hayatını kolaylaştıracak özelliklere sahiptir. Kişinin saygıdan, nezaketten ve değişen dünya koşullarına ayak uydurmasından uzak nobran davranışların toplumda yer edinmesine engel olacağını belirten Aydoğan ve Özbal (2019, 13)'a göre bu davranışlar hiçbir şekilde mazur görülmez. Buradan yola çıkılarak söylenebilir ki nezaket, saygı, adap, görgü gibi kavramları eksiksiz isteyen toplum düzeni isteği iletişim çağında her geçen gün daha da önemli hale gelmektedir. İnsanın toplumdaki diğer insanlarla beraber yaşayabilmesinin temel şartı nezaket, saygı, incelik kavramlarına sahip olması ve bu kavramları kendi yaşamına entegre edebilmiş olmasıdır. 21. yüzyılın beraberinde getirdikleri ile insanların toplumsal düzene uyumlu bir düzen içerisinde olması gerektiğini belirten Tutkun (2010, 996), insanların bu uyumu gösterebilmeleri ve çağın taleplerine uygun olarak yetiştirilmelerinin yolunun eğitim olduğunu vurgulamaktadır. Dünya koşullarının eğitim alanında da etkileri göz önünde bulundurularak Türkçe öğretim programında da değişiklikler yapılmış, müfredatlar güncellenmiştir. Boyacı ve Özer'e göre (2019, 711) 21. yüzyılda sadece bilgiye kolaylıkla erişebilen değil aynı zamanda bilginin kendisi ortaya çıkaran, iş birliği yapabilen, takım olma bilincine sahip, sorumluluk alabilen, iletişimin gerek sözlü gerekse yazılı alanlarına hâkim, yaratıcı, esnek, çok yönlü, analitik düşünen ve çözüm odaklı bireylerin yetiştirilmesinde Türkçe dersi önemli bir yere sahiptir. Buradan hareketle 21. yüzyıl becerilerinin ortaya koymuş olduğu ihtiyaçlar doğrultusunda bireysel ve toplumsal olarak sağlıklı iletişimin öğrenciye çok yönlü bir şekilde kazandırılmasına yönelik hazırlanan Türkçe dersinin en önemli materyali olan ders kitabındaki metinlerde iletişimin anahtarı olan unsurlara yer verilip verilmediğini ortaya koymak bir amaç olarak görülmüş ve bu amaç araştırmanın probleminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Araştırma probleminin, problem olarak tanımlanmasındaki bir diğer etken ise araştırmacının okul iklimini gözlemleme şansına sahip olması ve bu eksiklikleri mevcut ortamda ve Türkçe dersi öğretim sürecinde fark etmesidir. Araştırma probleminin temel nedenleri göz önüne alındığında Creswell (2017, 86)'in de belirttiği gibi sadece bir problemin var olması araştırmacının onu araştırabileceği veya araştırmasına gerek olduğu anlamına gelmeyeceği, esas önemli olanın araştırma probleminin çalışılabilmesi için gereken zamana, kaynaklara, becerilere, katılımcılara ve araştırma mekânına sahip olunmasıdır. Söz konusu araştırma mekânına sahip olunması, araştırmacının mesleki deneyimleri, Türkçe dersi öğretim sürecinde ders kitaplarında öğrencilerin bireysel ve toplumsal yönlerini geliştirecek derecede nezaket işlevine sahip söz varlığı unsurları ile ne ölçüde karşılaştığını belirlemek bu konuda araştırma yapma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Ana Dili ve Söz Varlığı

Bireyin dünyaya gelmesiyle beraber kazandığı dil olan ana dili kavramını Açıklamalı Dil Bilimleri Sözlüğü'nde Vardar (2002, 18) "Bireyin içinde doğup büyüdüğü aile ve toplumsal çevrede edindiği, öğrendiği ilk dil." olarak tanımlamaktadır.

Doğan Aksan'a göre ise ana dili, "ilk olarak anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dil." anlamına gelirken (2020, 81) ana dili yapılan bu tanımlardan da yola çıkarak insanın doğduğu andan itibaren içinde bulunduğu aileden, sosyal çevreden, ait olduğu toplumdan kazandığı dile hâkim olup işlevselliğini, kullanımını artırdığı dil olarak tanımlanabilir. Bireyin sosyal bir varlık olması sebebiyle ana dili kullanımı giderek daha bilinçli, daha öğretici, daha işlevsel hale gelerek bireyin aldığı ana dili eğitimi ile formel bir yapıya kavuşur. Böylece bireyin söz varlığı giderek daha da zenginleşir.

TDK Güncel Sözlükte (2022) söz varlığı, “Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler.” olarak tanımlanmaktadır. Okuyan (2006, 14), dilin sahip olduğu söz varlığını o dilin tarihine geniş ölçüde ışık tutmakta, yüzyıllar boyunca ortaya çıkan ses, biçim, sözdizimi ve anlam değişikliklerini yansıtmakta, hangi dillerin etkisiyle ne türden değişimlerin gerçekleştiğini göstermekte olduğunu ifade eder.

Söz Varlığı Unsurları

Söz varlığı kendisini oluşturan parçalarla bütünsel bir yapıya sahiptir. Söz varlığı unsurlarının her bir parçası kendi içerisinde ayrı ayrı özelliklere sahip unsurlarken bir araya geldiklerinde ise bütün olarak bir toplumun kültürel özelliklerini, sosyal yapısını, gelenek ve göreneklerini yansıtacak niteliktedir. Barın (2003, 311) söz varlığı üzerine yapmış olduğu araştırmada temel söz varlığını belirlerken günlük hayatta sıklıkla kullanılan kelimelerle beraber sıkça kullanılan deyimler, atasözleri ve iletişimde önemli bir yeri olan kalıplaşmış sözlerin de ele alınması gerektiğini belirterek söz varlığı unsurlarının bütüncül yapısında değinmektedir. Söz varlığı, bireyin sahip olduğu kelime hazinesi olarak da ifade edilmektedir. Söz varlığı unsurları arasında yani bireyin sahip olduğu kelime hazinesini geliştirecek olan unsurlar arasında deyimler, atasözleri, ikilemeler, kalıp sözler, yabancı kelimeler, terimler yer almaktadır.

Deyimler, bireyin duygu ve düşüncelerini az sözle daha etkili, güçlü bir şekilde anlatması bakımından yoğun anlam zenginliğine sahip unsurlardır. Aksan, deyimlerin birden çok kelimenin belli bir anlamı anlatmak, karşılamak amacıyla bir araya geldiği söz öbekleri olarak ifade etmektedir (2005, 96). Atasözleri ise varlığı bilinmeyen zamanlarda ortaya konmuş olan tıpkı deyimler gibi bir dilin söz varlığını oluşturan en önemli söz varlığı unsurları arasında yer almaktadır. Arıcı ve Tepeli (2012, 225)’ye göre atasözleri bir milletin tarih boyunca meydana getirdiği, bir durumu veya bir olayı özetleyen ve tasvir eden, bir ders ya da nasihat veren özlü sözler diye tanımlanmaktadır.

İkilemeler, Güncel Türkçe Sözlük’te (2023) anlamı güçlendirmek için aynı sözcüğün tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması olarak karşılık bulmaktadır. Bireyin kendini iletişimde karşı tarafa doğru ve etkili bir biçimde aktarmasını sağlayan söz varlığı unsurları içerisinde yer alan ikilemeler, kendine has yapısal özellikleri olan kelime gruplarıdır. Söz varlığının unsurları arasında yer alan ve yapılan bu araştırmanın esas unsurunu oluşturan kalıp sözler, alan yazında ilişki sözleri olarak da karşılık bulmaktadır. Kalıp ifadeler, toplumların özelliklerini yansıtan, bireyler arasından iletişimin duygu, düşüncelerini, görüşlerini hızlı ve etkili bir şekilde karşı tarafa aktarmasını sağlayan ifadelerdir. Kalıp ifadeler Erol (2017, 1)’a göre belli durumlarla karşılaşıldığı zaman söylenmesi artık gelenek haline gelmiş olan ve toplumların yaşam görüşüyle paralellik taşıyan unsurlardır. Kalıp ifadelerde toplumun yaşam tarzına, geleneklerine, göreneklerine, dini inanışlarına ait izler yer almaktadır. Kalıp ifadelerin toplumlara ait geleneksel yapıyı ve o dilin konuşulduğu toplumun sosyal, kültürel, tarihsel varlığının birer yansıması olduğu için dil öğretim sürecinde, kültür aktarımının önemli bir ayağını oluşturduğunu ifade eden Boylu ve Başar (2018, 33)’ın düşüncesi bunu destekler niteliktedir. Toplumsal hayata ait unsurlar içermesi, dini inançları yansıtmaması, söyleyen kişinin iç dünyasına özgü ipuçlarını vermesi, bünyesinde kültürel değerleri barındırması kalıp sözlerin dil açısından önemini ortaya koymaktadır, diyor Özdemir (2015, 286), kalıp sözlerin dille ilişkisini vurgulamıştır. Kalıp sözler üzerine çalışma yapan Gökdayı (2008, 45) ise kalıp sözlerin deyimler, ikilemeler ve atasözlerinden bazı özelliklerinden kaynaklı ayırım olduğunu ve bu özellikler betimlenebilirse, kalıp sözler ile atasözleri, deyimler ve ikilemelerin ortak ve farklı yönleri ortaya çıkacak, böylece de bu sözlerin diğer kalıplaşmış dil birimlerinden ayırt edilmesinin kolaylaşacağını ifade etmiştir.

Nezaket İşlevi Olan Kalıp İfadeler

Söz varlığı unsurları içerisinde yer alan kalıp ifadeler, ait oldukları toplumun yaşam tarzları, gelenek-görenekleri, toplumun hayat görüşü, fertlerin birbirlerine olan tavırlarını gösteren dil zenginlikleridir. Ait oldukları toplumların kültürlerinin yansımaları olarak karşımıza çıkan kalıp ifadeler, çok çeşitli kullanım alanlarına sahip unsurlardır. Kullanım alanlarının çeşitliliğinden biri iletişimin anahtarı olarak kullanılan nezaket işlevi taşıyan kalıp ifadeler olarak kullanıldıkları alandır. Anlatımın taraflar arasında amaca uygun olarak aktarılmasını sağlayan, iletişimi kuvvetlendirip daha etkili hale getiren kalıp ifadeler, toplumsal ve bireysel iletişimde yadsınmaz bir konuma sahip dil zenginlikleridir.

Toplumda tanışma, selamlaşma, vedalaşma, ayrılma, ah etme, beddua etme, iyi dileklerde bulunma, taziyelerde, düğünlerde, bayramlarda kısacası topluma ait sosyal yaşam alanlarında oldukça fazla kullanıma sahip olan kalıp ifadeler, bireyler arası iletişimde kilit göreve sahip söz unsurlarıdır. Nezaket kelimesinin anlamına bakıldığında zaman TDK Türkçe Sözlük'te (2023) "Başkalarına saygılı ve incelikli davranma, incelik, naziklik." olarak ifade edilmiştir. Nezaket ve saygı ifadeleri, iç içe geçmiş birbirinden ayrı düşünülmemeyen kavramlardır. Bireyin başta kendisine sonra çevresine veya topluma karşı göstermiş olduğu nezaket, davranışsal olarak bireyin topluma yansımalarıdır. Toplumsal yaşam içerisinde bireyin karşılaştığı birçok iletişim durumu esnasında, kişilerin aynı duyguyu paylaşabilmek, olumlu duygu ve düşüncelerini birbirlerine istenilen şekilde yansıtabilme amacına nezaket değeri taşıyan kalıp ifadelerin hizmet ettiğini belirtmektedir. Bireyin sosyalleşebilmesinin en önemli aracı olarak görülen iletişim, kişinin dil unsurlarını kullanabilmesi ile orantılıdır. Toplumsal yapıdaki saygı, hoşgörü, nezaket, güven gibi değerlerin gerekliliği iletişimde yadsınmaz bir konuma sahiptir. Aydoğan, kamusal ve sosyal hayatta yer alan bütün bireylerin günlük hayatta iletişimde buldukları herkesle iletişimlerinin temeli saygı, sevgi ve nezakete dayandırırken (2019, 91); Keser (2018, 128), nezaket kavramını sosyo- kültürel bir sistem olarak ifade ederek bu kavramla beraber toplumda insanlar tarafından görgü ve görgü kurallarının pratik bir şekilde uygulanabilir olduğuna da değinmektedir. Bireyin gerek özel hayatında gerekse toplumsal yaşantısında nezaket içerikli sözlerle iletişim kurması önemli bir amaca hizmet eder niteliktedir.

Bu araştırmanın amacı, 2022- 2023 eğitim-öğretim yılında 5, 6, 7 ve 8. sınıf düzeylerinde okutulan Türkçe ders kitaplarında yer alan metin ve etkinliklerde tematik nezaket ifadeleri listesi kapsamında hangi nezaket kalıplarına yer verildiğini tespit etmek ve ders kitapları arasındaki nezaket kalıp ifadelerinin kademeler arasındaki dağılımını ortaya koymaktır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Yapılan araştırmada nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan doküman incelemesi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda Creswell'e göre dokümanlar, araştırmacının ana olguyu tamamen anlamasına, anlamlandırmasına yardımcı olacak değerli bilgiler sunan içeriklerdir (2017, 288). Doküman incelemeyi Yıldırım ve Şimşek (2021, 189) "araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı, görsel ve dijital malzemelerin toplanıp incelenmesi" olarak tanımlarken doküman incelemesinin aşamalarının esnetilebileceğini her araştırmacının bu aşamaları problemin niteliğine, doküman incelemesi sonucunda elde etmeyi hedeflediği veriye veya dokümanları ne kadar kapsamlı ve derinlemesine incelemek istediğine bağlı olarak yeniden yorumlayabileceğini ifade etmişlerdir.

Evren ve Örneklem

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından evrensel değer ve standartlar göz önüne alınarak millî ve toplumsal değerlere dayalı bir eğitim sistemi oluşturmak ve okullarda bu sistemin uygulanabilir olması için danışma ve inceleme organı olarak Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı görevlendirilmiştir. Buradan hareketle Talim ve Terbiye Kurulu, eğitimde kullanılacak her türlü ders kitabının hazırlanmasında, incelenmesinde ve geliştirilmesinden sorumlu birimdir. Araştırmanın örneklemini 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları seçilmiştir. Seçilen bu ders kitapları Talim Terbiye Kurulu tarafından kullanımı onaylanmış, özel yayınevlerine ve Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlarına ait ders kitapları oluşturmaktadır. Örneklem olarak ders kitaplarını seçerken ölçüt örnekleminin kullanıldığı araştırmada, araştırmacı konuyu kendisi belirlediği için araştırmada kullanacağı ölçütleri de ortaya koymuştur.

Veri Toplama Teknikleri

Bu araştırmada elde edilen veriler, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Creswell'e göre dokümanlar, nitel bir araştırma sürecinde araştırmacının araştırma ortamı ya da çalışmada yer alacak olan katılımcılara dair edindiği kamusal ve özel kayıtlardan oluşmakta olup dokümanların yapılan araştırmalar için önemli bilgiler sunabileceğine dikkat çekmektedir (2017, 288). Mevcut araştırmada doküman olarak veri toplama aracı işlevini sağlama amacıyla 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları kullanılmıştır.

Veri Toplama Süreci

İnceleme nesnelere veri toplanmadan önce ders kitaplarında yer alan metinler ve etkinlikler belirlenmiş, veri toplama sürecine her tema sonunda yer alan serbest okuma metinleri dâhil edilmemiştir. Ders kitaplarında yer alan metin ve etkinlikler, alan uzmanı ve üç Türkçe öğretmenin fikirleri, deneyimleri doğrultusunda hazırlanan tematik nezaket ifadeleri kapsamında incelenmiştir. Veri toplama aşamasında metin ve etkinliklerde yer verilen nezaket kalıp ifadeleri bağlam içerisinde gösterilerek araştırmada ortaya konulmuştur. Elde edilen verilerin analiz sürecinde ise betimsel içerik analizi kullanılarak verilerin mevcut durumlarında hiçbir değişiklik yapmadan ortaya konulması amaçlanmıştır. Tematik nezaket ifadeleri listesinin ölçüt olarak kabul edildiği araştırmada, elde edilen veriler betimsel olarak bulgulaştırılmıştır. Her ders kitabı sonunda veriler kategoriler halinde toplu olarak gösterilmiştir. Tematik nezaket ifadeleri listesi de kendi içerisinde alt başlıklardan oluştuğu için veriler ayrıca bu alt başlıklara uygun şekilde incelenmiş, veriler raporlaştırılmıştır. Yapılan araştırma, incelenen araştırma nesnelere ile sınırlı olduğu için verilerin analiz aşamasında herhangi bir analiz programı kullanılmamıştır.

Bulgular ve Yorum

Türkçe dersi öğretim programında çocuğun bilgi dünyasını geliştirmenin yanında eğitim sürecinde kazandırılmak istenen belli temel değerlere yer verilmektedir. Kademelere ait çocukların gelişim özellikleri dikkate alınarak oluşturulan temel değerler bir bütünlük içerisinde ele alınmıştır. Söz konusu temel değerler öğretim programında "kök değerler" olarak ifade edilirken bu değerler "adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, sevgi, saygı, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik" olarak belirlenmiştir. Ders kitaplarında yer alan metin ve etkinliklerde nezaket işlevi gösteren kalıp ifadelerin incelenmesinde bu kök değerler içerisindeki "saygı" değeri araştırmanın temel çıkış noktası olarak kabul edilmiştir. Buradan hareketle Türkçe ders kitaplarında yer alan metin ve etkinliklerdeki nezaket işlevi

gören kalıp ifadelerin tespit edilmesi amacıyla alan uzmanı ve Türkçe öğretmenleri iş birliği ile tematik nezaket ifadeleri listesi oluşturulmuştur. Tematik nezaket ifadeleri listesi oluşturulurken Türk Dil Kurumu sözlüklerinde yer alan nezaket kalıplarının kullanımına dikkat edilmiş olup tematik nezaket ifadelerinin bilimsel dayanağını Türk Dil Kurumu oluşturmaktadır.

Tematik Nezaket İfadeleri Listesi

Alan uzmanı ve Türkçe öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda hazırlanan araştırmaya ölçüt oluşturan tematik nezaket ifadeleri listesi kategoriler halinde oluşturulmuştur. Mevcut kategoriler ve yer alan nezaket ifadelerine aşağıda yer verilmiştir.

1. Tanışma, Selamlaşma veya Vedalaşma Durumlarında Kullanılan Nezaket İfadeleri Tablosu

Merhaba	Allah'a Emanet Olun
Selam/ Selamlar	İyi Günler
Günaydın	İyi Akşamlar
Uğurlar Olsun	Sağlıcakla Kal
Hoş Geldiniz	Görüşürüz
Hoşça Kalın	Baş Üstüne
Yolun Açık Olsun	Güle Güle
Memnun Oldum	Allah'a İsmarladık

Tablo 1, uzman görüşleri doğrultusunda bu araştırma için hazırlanmıştır.

2. Taziye, Temenni Bildiren, Olumsuz Bir Durum Karşısında Söylenen Nezaket İfadeleri Tablosu

Geçmiş Olsun	Allah İyiliğini Versin
Özür Dilerim	İzin Verirseniz
Kusura Bakma	Başınız Sağ Olsun
Affedersiniz	Allah Rahmet Eylesin
Müsaadenizle	Allah Sabır Versin
Üzgünüm	Allah Yardımcınız Olsun
Rica Etsem	Acil Şifalar Dilerim

Tablo 2, uzman görüşleri doğrultusunda bu araştırma için hazırlanmıştır.

3. Tebrik, Kutlama veya Olumlu Durumlarda Kullanılan Nezaket İfadeleri Tablosu

Tebrik Ederim	Kolay Gelsin
Teşekkür Ederim	İyi Eğlenceler
Ellerine Sağlık	Kutlarım
Afiyet Olsun	Başarılar
Hayırlı Olsun	Sihhatler Olsun
Rica Ederim	Ayağına Sağlık
Önemli Değil	Memnuniyetle
Yardım Edebilirim	Bayramınız Kutlu Olsun
İyi Ki Doğdun	Çok Yaşa
Güle Güle Kullan	İyi Bayramlar

Tablo 3, uzman görüşleri doğrultusunda bu araştırma için hazırlanmıştır.

Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket Kalıplarına Dair Bulgular

Bu bölümde beşinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan temalarda ve temalara bağlı metinlerdeki nezaket işlevi taşıyan kalıp ifadelerin varlığına dair elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında beşinci sınıf Türkçe ders kitabında sekiz tema ve temalara bağlı toplam 32 metin yer almaktadır. Metinlerde dördü dinleme/ izleme metinleri, yirmi sekizi ise okuma metinlerinden oluşmaktadır. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabında yapılan incelemeler sonucunda toplam 36 nezaket işlevi taşıyan kalıp ifadelerin varlığı tespit edilmiştir. Metin ve etkinliklerin 6'sında "*tanışma, selamlaşma veya vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket ifadeleri (25)*", 3'ünde "*tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadeleri (6)*", 5'inde de "*taziye, temenni bildiren veya olumsuz durumlarda kullanılan nezaket ifadeleri (5)*" kullanımına rastlanmıştır.

Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket Kalıplarına Dair Bulgular

Bu bölümde altıncı sınıf Türkçe ders kitabında yer alan temalarda ve temalara bağlı metinlerdeki nezaket işlevi taşıyan kalıp ifadelerin varlığına dair elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında altıncı sınıf Türkçe ders kitabında sekiz tema ve temalara bağlı toplam 32 metin yer almaktadır. Metinlerde dördü dinleme/ izleme metinleri, yirmi sekizi ise okuma metinlerinden oluşmaktadır. Altıncı sınıf Türkçe ders kitabında yapılan incelemeler sonucunda toplam 15 nezaket işlevi taşıyan kalıp ifadelerin varlığı tespit edilmiştir. Metin ve etkinliklerin 3'ünde "*tanışma, selamlaşma veya vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket ifadeleri (6)*", 7'sinde "*tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadeleri (8)*", 1'inde de "*taziye, temenni bildiren veya olumsuz durumlarda kullanılan nezaket ifadeleri (1)*" kullanımına rastlanmıştır.

Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket Kalıplarına Dair Bulgular

Bu bölümde yedinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan temalarda ve temalara bağlı metinlerdeki nezaket işlevi taşıyan kalıp ifadelerin varlığına dair elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında yedinci sınıf Türkçe ders kitabında sekiz tema ve temalara bağlı toplam 32 metin yer almaktadır. Metinlerde dördü dinleme/ izleme metinleri, yirmi sekizi ise okuma metinlerinden oluşmaktadır. Yedinci sınıf Türkçe ders kitabında yapılan incelemeler sonucunda toplam 16 nezaket işlevi taşıyan kalıp ifadelerin varlığı tespit edilmiştir. Metin ve etkinliklerin 5'inde "*tanışma, selamlaşma*

veya vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket ifadeleri (9)”, 2’sinde *“tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadeleri (4)*, 2’sinde de *“taziye, temenni bildiren veya olumsuz durumlarda kullanılan nezaket ifadeleri (3)”* kullanımına rastlanmıştır.

Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket Kalıplarına Dair Bulgular

Bu bölümde sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan temalarda ve temalara bağlı metinlerdeki nezaket işlevi taşıyan kalıp ifadelerin varlığına dair elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

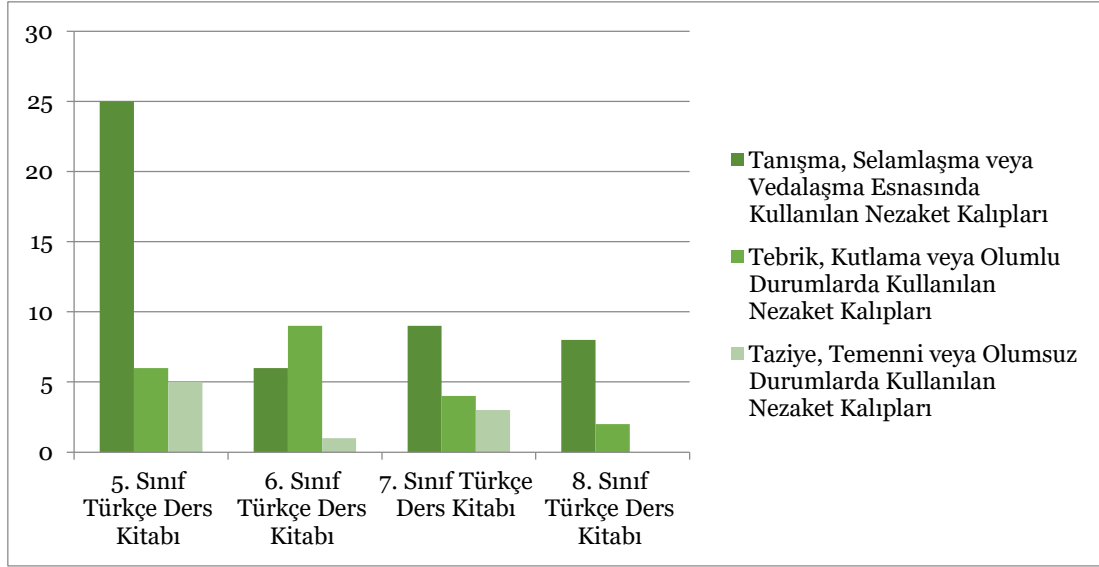
Araştırma kapsamında sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında sekiz tema ve temalara bağlı toplam 32 metin yer almaktadır. Metinlerde dördü dinleme/ izleme metinleri, yirmi sekizi ise okuma metinlerinden oluşmaktadır. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yapılan incelemeler sonucunda toplam 10 nezaket işlevi taşıyan kalıp ifadelerin varlığı tespit edilmiştir. Metin ve etkinliklerin 6’sında *“tanışma, selamlaşma veya vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket ifadeleri (8)”*, 2’sinde *“tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadeleri (2)”* kullanımına rastlanırken hiçbir metinde *“taziye, temenni bildiren veya olumsuz durumlarda kullanılan nezaket ifadeleri (0)”* kullanımına rastlanmamıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda ders kitabı olarak kullanımı uygun görülen 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarında yer alan metinlerdeki nezaket işlevi taşıyan kalıp ifadelerin tespit edilmesini ve bu nezaket ifadelerinin sınıf düzeylerine göre dağılımını belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmanın sonunda ders kitaplarında yer alan metinlerde nezaket kalıplarının kullanımlarının istenilen düzeyde bulunmadığı tespit edilmiştir. Konuyla ilgili yapılan başka çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür (Yarbel, 2020; Parlakyıldız, 2009; Dilekçi, 2013; Yıldırım, 2022; Doğan ve Gülüşen, 2011).

Araştırmada Türkçe ders kitaplarında yer verilen metinlerde hedef kitlenin eğitim-öğretim sürecine ve sosyal, toplumsal ilişkilerine etkisini tespit etmek amacıyla nezaket işlevi taşıyan kalıp ifadelerin sınıflar arasında kıyaslanması yapılmıştır. Türkçe ders kitaplarının öğrencilerin mevcut seviyesine göre hazırlanmasının onların eğitim-öğretim yaşantısına olumlu yönde etkisinin varlığına değinen Sever (2004, 74)’den hareketle ders kitapları arasında bir benzerlik ya da farklılıklar doğrultusunda kıyaslama yapılma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Aşağıdaki tabloda ders kitaplarında yer alan metinlerdeki nezaket işlevi taşıyan kalıp ifadelerin kategorilere göre dağılımı gösterilmiştir.

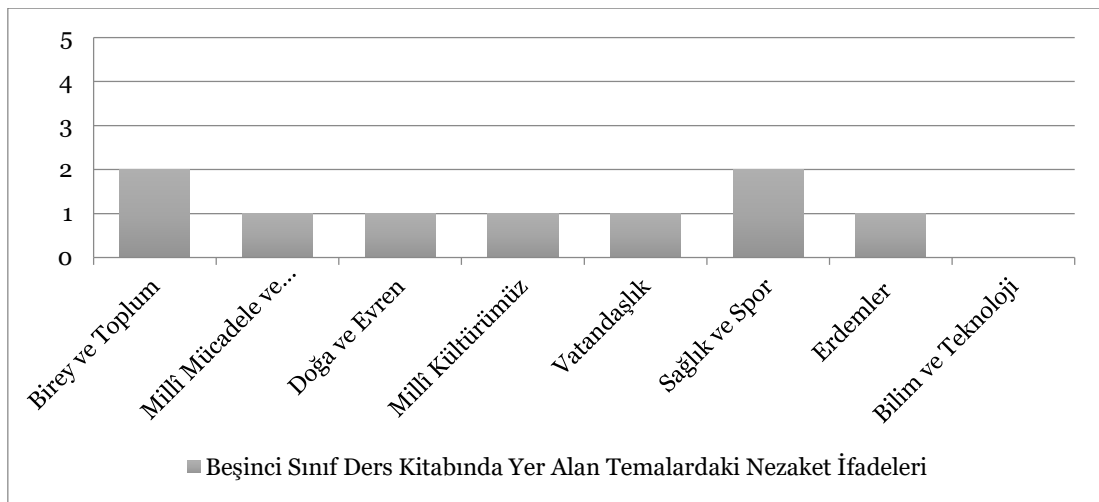
Tablo 4-Kademelere Ait Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Kullanılan Nezaket İfadelerinin Genel Tablosu

Araştırmanın örneklemini oluşturan Türkçe ders kitapları arasında nezaket ifadelerine yer verilen toplam sayıya bakıldığında en fazla 5. sınıf (36), sonra 7. sınıf (16), ardından 6. sınıf (15) ve son olarak 8. sınıf (10) metinlerinde yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabında diğer kitaplara göre daha fazla nezaket kalıbı kullanımına yer verildiği görülmüştür. Her ders kitabı içinde mükerrer kullanıma sahip nezaket ifadeleri yer almaktadır. Bunlar “merhaba, güle güle, iyi günler, teşekkür ederim” kalıplarıdır. Buradan hareketle öğrencilerin toplumsal hayatta iletişim becerisi kuvvetli, çok yönlü, gelenek ve göreneklerini bilen ve bunları hayatıyla ilişkilendirebilmiş bireyler olmasına önem verildiği düşünülebilir.

Ders kitaplarında saygı değerinin aktarımını sağlayabilecek nitelikte nezaket kalıplarının temalar arasında da yetersiz bir dağılıma sahip olduğu görülmüştür. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan temalardaki dağılıma bakıldığı zaman aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır:

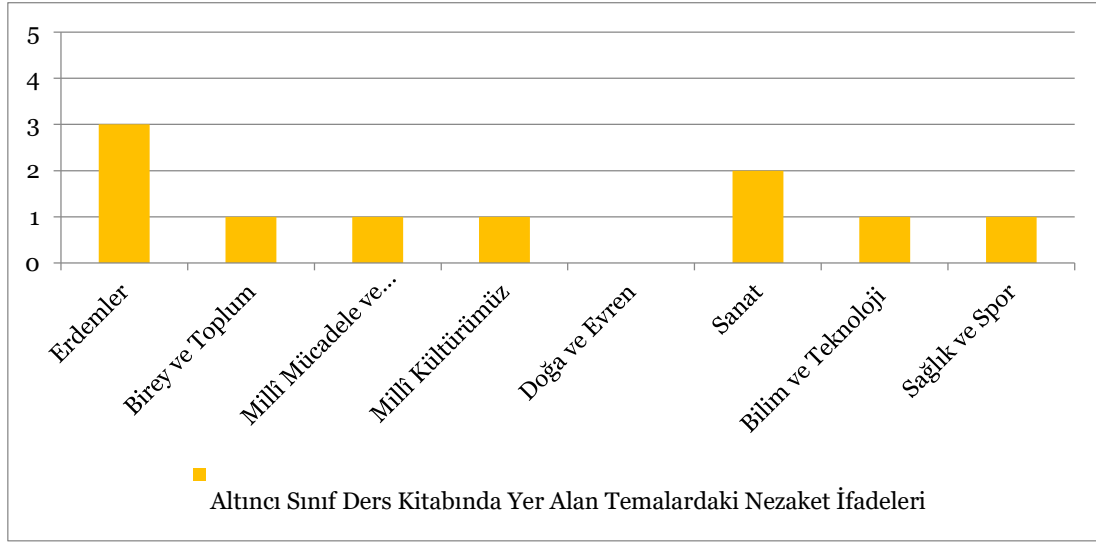
Tablo 5- Beşinci Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Nezaket Kalıplarının Temalara Dağılım Sayısı

Beşinci sınıf ders kitabında nezaket kalıplarına yer verilmeyen tek temanın “Bilim ve Teknoloji” teması olduğu tespit edilmiştir. Diğer temalarda nezaket ifadelerinin varlığı nispeten daha dengeli bir dağılıma sahiptir. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabı üzerinde yapılan benzer araştırmalara bakıldığı zaman Daharlı (2012) farklı yayınevlerine ait ders kitaplarındaki söz varlığı unsurlarını ders kitaplarındaki metinlerde incelemiş, araştırmasında ilişki sözler olarak kalıp ifadeler de yer vermiştir. Mevcut araştırma ile Daharlı'nın araştırmasında tematik nezaket ifadeleri listesinde yer alan tanışma, selamlaşma veya vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket ifadeleri ile ortak kalıp ifadeler tespit edilmiştir (10). Türkçe ders kitaplarında kalıp sözleri ele alan bir diğer araştırma ise Dilekçi (2013) tarafından yapılan araştırmadır. Söz konusu araştırma sonucuna bakıldığı zaman, mevcut araştırma ile kalıp ifadelerin kategorilendirme açısından farklılar olduğu görülmüştür. Dilekçi'nin araştırmasında beşinci sınıf Türkçe ders kitabında farklı kategorilerde 34 kalıp ifadeye yer verilirken en fazla kullanılan nezaket kalıbının “teşekkür ederim.” olduğu ortaya konulmuştur. Mevcut araştırmada beşinci sınıf Türkçe ders kitabında tespit edilen 36 nezaket içeren kalıp ifadenin olması, iki araştırma nesnesinin farklı olmasına rağmen birbirine yakın sonuçlar barındırdığı görülmektedir.

Altıncı sınıf Türkçe ders kitabında yer alan temalardaki dağılıma bakıldığı zaman aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır:

Tablo 6- Altıncı Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Nezaket Kalıplarının Temalara Dağılım Sayısı

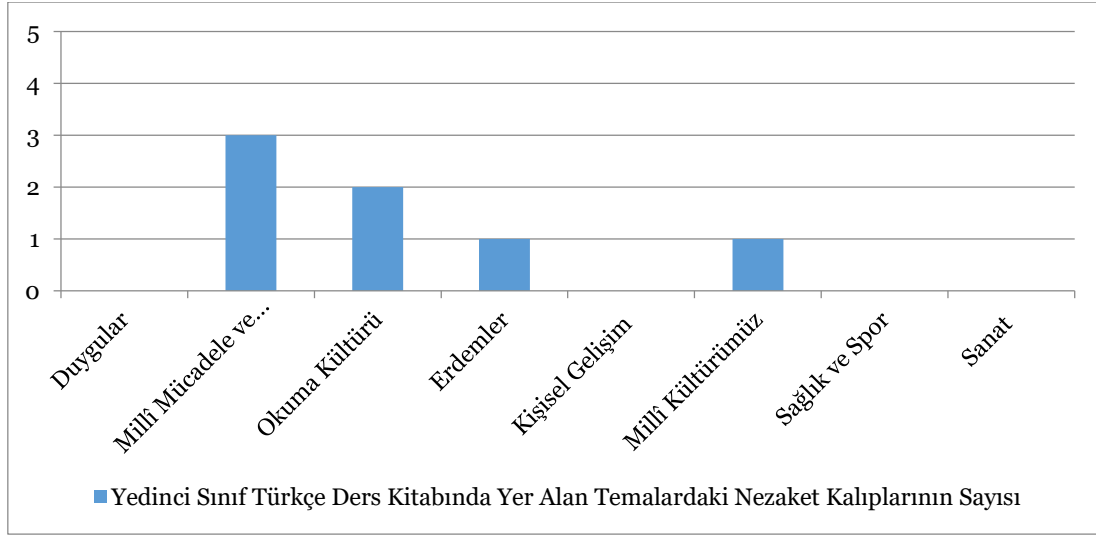

Nezaket içeren kalıp ifadelerin toplam sayısının altıncı sınıf ders kitabındaki temalara dağılımına bakıldığı zaman “Erdemler” temasının daha zengin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Altıncı sınıf ders kitabında nezaket kalıplarına yer verilmeyen tek temanın “Doğa ve Evren” teması olduğu tespit edilmiştir. Altıncı sınıf Türkçe ders kitapları üzerinde alan yazında yapılan çalışmalara bakıldığı zaman saygı değeriyle bağlantılı olarak nezaket kavramına yer verildiği ortaya çıkmıştır. Taçyıldız tarafından 2021 yılında ortaokul Türkçe ders kitaplarında yapılan değer araştırmasına bakıldığı zaman araştırma sonucunda kırk metin içerisinde saygı değerine on bir, nezakete ise ayrı bir değer olarak beş kez yer verildiği görülmektedir. Benzer bir araştırmada Işık (2019) tarafından farklı yayınevlerine ait Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde ele alınan değerler üzerine yapılmıştır. Işık'ın araştırma sonucuna göre saygı değeri metinlerde en çok yer verilen değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut araştırma sonucunda ise saygı bağlamında ele alınabilecek kalıp ifadelerin az ancak dengeli bir dağılıma sahip

olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut konuya dair yapılan bir diğer araştırma, Yavuz (2020)'un yapmış olduğu araştırmadır. Söz konusu araştırmada altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarını Türkçe Öğretim Programı çerçevesinde incelenmiş ve ders kitaplarının söz varlığı unsurlarını içermesi bakımından kıyaslanması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara baktığımızda özel yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabında toplam 31 kalıp ifade kullanımına yer verildiğini tespit etmiş olup en çok kullanılan kalıp ifadelerin “günaydın (3), hoş geldin (3), hoşça kal (3)” olduğu ortaya konmuştur. Sonuçlara bakıldığında tematik nezaket listeleri kapsamı içerisinde en fazla kullanıma sahip kalıp ifadelerin aynı olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkılarak belli başlı nezaket kalıplarına yer verilmiş olmasının hedef kitlenin söz varlığını geliştirmeye hizmet etmeyeceği düşünülebilir.

Yedinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan temalardaki dağılıma bakıldığı zaman aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır:

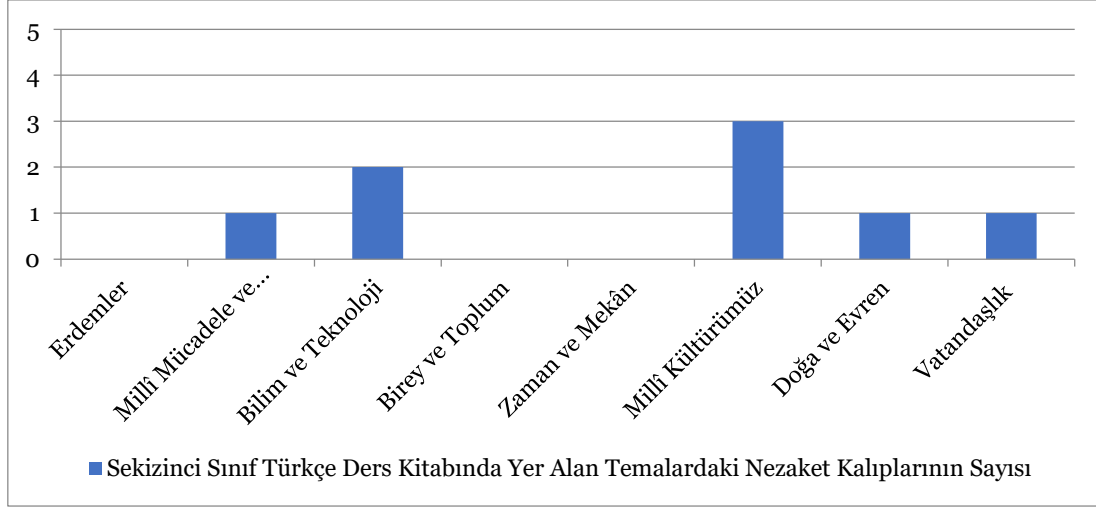
Tablo 7- Yedinci Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Nezaket Kalıplarının Temalara Dağılım Sayısı

Yedinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerdeki nezaket kalıplarının varlığı incelendiğinde yetersiz ve dengeli olmayan bir dağılımın olduğu görülmektedir. Yedinci sınıf ders kitabında nezaket kalıplarına yer verilmeyen tema sayısının diğer kademelere göre bu ders kitabında daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. “Duygular, Kişisel Gelişim, Sağlık ve Spor, Sanat” temalarında nezaket kalıbı kullanımına yer verilmediği görülmüştür. Yedinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metin ve temalardaki söz varlığı unsurları olarak yapılan araştırmalara bakıldığında, Eren (2022) tarafından yapılan 2019 programına göre hazırlanan her sınıf düzeyi için hazırlanan Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığı unsurlarının incelendiği araştırmada kalıp ifadeler olarak yedinci sınıf ders kitabında birbirinden farklı toplam 27 kalıp ifadeye yer verildiği görülmüştür. Yedinci sınıf düzeyinde elde edilen sonuçlara bakıldığı zaman Eren’in araştırma sonucu ile mevcut araştırma arasında farklılık çıkmasının sebebi olarak metinlerde tematik olarak seçilen kalıp ifadelerin farklı olması düşünülebilir. Her iki araştırmada ortak olarak taranan kalıp ifadelerin kullanımının olması ise mevcut araştırma sonuçlarının geçerliliğini ortaya koymaktadır. Alan yazında yapılan bir diğer çalışma ise Okuyan’ın 2012 yılında Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde bir kültür aktarım aracı olarak kalıp ifadeleri ele aldığı araştırmadır. Yapılan bu araştırmada yedinci sınıf kalıp ifadelerin “hayır dualar, beddualar ve toplumsal- kültürel ilişkileri yansıtan kalıp ifadeler” olarak incelendiği ve 18 kalıp ifadeye yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan temalardaki dağılıma bakıldığı zaman aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır:

Tablo 8- Sekizinci Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Nezaket Kalıplarının Temalara Dağılım Sayısı

Nezaket içeren kalıp ifadelerin toplam sayısının sekizinci sınıf ders kitabındaki temalara dağılımına bakıldığı zaman “Millî Kültürümüz” temasının daha zengin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sekizinci sınıf ders kitabında nezaket kalıplarına yer verilmeyen temalar ise “Erdemler, Birey ve Toplum, Zaman ve Mekân” temalarıdır. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarında nezaket, saygı üzerine hedef kitleye yönelik yapılan araştırmalara bakıldığında Çelikpazu ve Aktaş (2011) tarafından Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde değer iletimi olarak saygı taranmıştır. Araştırma sonucunda sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında saygı kavramına az bir oranda (%3,27) yer verildiğini ortaya koymuşlardır. Mevcut araştırmada da sekizinci sınıf kademesinde saygı, nezaket kavramlarına yönelik doğrudan ya da dolaylı olarak yeterince yer verilmemesi araştırma sonuçlarını benzer kılmaktadır. Söz varlığı unsurlarına yönelik bir diğer çalışma ise söz varlığı unsurlarını alt kategoriler halinde Türkçe ders kitaplarında inceleyen Kargın (2019)’ın yapmış olduğu araştırmadır. Kargın araştırmasında, kalıp ifadelerin söz sayılarına oranına bakarak en düşük oranın sekizinci sınıf Türkçe ders kitabına ait olduğunu ortaya koymuştur. Büyükhellaç (2014)’ın Türkçe ders kitapları üzerine olan araştırma sonucu da benzerdir. Yapılan araştırmalara dayanarak ve mevcut araştırma sonucundan da hareketle sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde yeterli olarak nezaket kalıbına yer verilmemesi, diğer kademelere göre daha az nezaket işlevi olan kalıp ifadeler, saygı değerine yer verilmiş olması sonucunda ders kitabı hazırlayıcılarının bu sınıf düzeyinde söz varlığı unsurlarına yeterince önem vermediği düşünülmektedir.

Türkçe ders kitaplarındaki temalar arasında yapılan kıyaslamada her temada var olan nezaket ifadesi kategoriden bağımsız bir şekilde grafiklere işlenmiştir. Genel çerçeveye dayanarak ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan temalarda nezaket kalıplarının kullanımına bakıldığı zaman beşinci ve altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarında daha dengeli bir dağılımın olduğu görülmektedir. Türkçe ders kitaplarında yer alan temalardaki nezaket kalıplarının sayısı yedinci ve sekizinci sınıf ders kitaplarında ise yeterli bir dağılım bulunmamaktadır.

Sınıf düzeylerine ait ders kitapları arasında yapılan metin analizleri sonucunda elde edilen nezaket içerikli kalıp ifadelerin varlığının yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Metin ve temalar arası dağılımda

saygı değerinin aktarılmasına hizmet edebilecek nitelikte nezaket kalıplarına yer verilirken eksik tercihlerin söz konusu olduğu görülmüştür. Ders kitaplarındaki metinlerde kullanılan nezaket işlevini taşıyan kalıp ifadelerin genellikle sosyal hayatla ilişkilendirilebilecek tema ve metinlerde toplandığı görülmüştür.

Beşinci sınıf ders kitabında toplam 32 metin içerisinde 23 metinde herhangi bir nezaket kalıbı kullanımına yer verilmediği tespit edilmiştir. Altıncı sınıf ders kitabında yer alan 22 metinde nezaket işlevine sahip kalıp ifadelerin kullanımına rastlanılmamıştır. Yedinci sınıf düzeyindeki metinlerin 25'inde, sekizinci sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin ise 26'sında herhangi bir nezaket kalıbının kullanımına yer verilmemiştir. Her yaş kademesine yönelik olarak öğrencilerin günlük hayatta karşılaşılabileceği yaşam alanlarının çeşitlenmesiyle doğru orantılı olarak bir artışın olmadığı, öğrencinin aktif kelime hazinesi içerisinde yer alan söz varlığı unsurlarından biri olan kalıp ifadelerle Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yeterince yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Kademesler arasında düzensiz ve yetersiz dağılımdan hareketle Türkçe ders kitaplarında nezaket işlevine sahip kalıp ifadelerin sosyal hayattaki kullanım gereklerinin metin seçiminde göz önünde bulundurulmadığı söylenebilir. Türkçe dersi doğası gereği metinler üzerine kurulmuş, dil becerilerini kapsayan bir derstir. Buradan hareketle Türkçe ders kitaplarının öğrencilerin mevcut seviyesine göre hazırlanmasının onların eğitim-öğretim yaşantısına olumlu yönde etkisi söz konusu mevcuttur (Sever, 2004, 74). Buradan yola çıkarak gerek dersin temel amaçları gerekse Türkçe öğretim programında yer verilen amaçlar göz önünde bulundurularak metin seçiminde öğrenciye hem akademik hem de sosyal gelişim açısından uygun metinlerin seçilmelidir. Ders kitaplarına metin seçerken bilişsel ve duyuşsal olarak değerler açısından zengin ve daha nitelikli metinler seçilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

Yapılan araştırmanın sonuçlarından hareketle şu önerilerde bulunulabilir:

- Değişen dünya koşulları göz önüne alınarak ders kitaplarında öğrencilerin iletişim, sosyal hayat becerilerini artıracak, hedef kitlede farkındalık oluşturacak özellikte metinlere yer verilebilir.
- Ders kitabı hazırlayıcılarının öğrencilerin dil gelişimi, zihinsel ve sosyal gelişimlerine aynı anda hizmet edecek nitelikte metin ve etkinliklerin hazırlanmasında daha titiz davranılmasının iyi olacağı düşünülebilir.
- Türkçe öğretim programında yalnızca deyim, atasözü gibi söz varlığı unsurlarına kazanımlarda verilmesinin yanında diğer söz varlığı unsurlarına yönelik kazanımların hazırlanmasına dair çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

Aksan, D. (2020). *Her yönüyle dil- ana çizgileriyle dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksan, D. (2005). *Türkçenin zenginlikleri incelikleri*, Bilgi Yayınevi.

Arıcı, A. F. & Tepeli, Y. (2012). Lise öğrencilerinin atasözlerini kavrama düzeyleri üzerine nitel bir araştırma, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi - Journal of Educational Sciences Research*, 2 (2), 223-236.

Aydoğan, İ. & Özbal, N. (2019). *Eğitimde Nezaket*, Pegem Akademi.

Barın, E. (2003). Yabancılara Türkçe öğretiminde temel söz varlığının önemi, *TÜBAR*, 13, 311- .

Belet Boyacı, D. & Güner Özer, M. (2019). Öğrenmenin geleceği: 21. yüzyıl perspektifiyle Türkçe dersi öğretim programları, *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9 (2), 708- 738.

- Boylu, E. & Başar, U. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin kültürel boyutu: Türkçe kalıp sözlerin Farslara öğretimi, *TÜBAR*, 43, 31- 52.
- Büyükhellaç, S. (2014). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığının incelenmesi* (Yayın No. 381058) [Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Creswell, J, W. (2017). *Eğitim Araştırmaları*, Edam Yayınları.
- Çelikpazu, E. & Aktaş, E. (2011). MEB 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi, *Turkish Studies*, 6 (2), 413- 424.
- Daharlı, G. (2012). *5. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi*, (Yayın No. 319675) [Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Dilekçi, A. (2013). *Türkçe ders kitaplarındaki kalıp sözler ve öğrencilerin kalıp sözleri kullanma düzeyleri* (Yayın No. 672663) [Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi].YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Doğan, B. & Güleşen, A. (2011). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değerler bakımından incelenmesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 75- 102.
- Eren, S. (2022). *2019 programına göre hazırlanan 5, 6, 7, ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin söz varlığı açısından incelenmesi* (Yayın No. 784926) [Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Erol, Ç. (2007). *Türkiye Türkçesinde kalıp sözler üzerine bir inceleme* (Yayın No. 214195) [İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede kalıp sözler, *Bilig Dergisi*, 44, 89- 110.
- Kargın, F. (2019). *6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığı öğeleri üzerine bir inceleme*, (Yayın No. 615021) [Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Keser, B. M. (2018). Nezaket, nezaket teorileri ve Türkçede kullanılan nezaket kavramları, *TÜRÜK Uluslar arası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 6 (15), 127- 138.
- MEB. (2009). *Türkçe dersi öğretim programı*.
- Okuyan Yazıcı, H. (2006). Türkçenin söz varlığı açısından Fakir Baykurt'un romanları, (Yayın No. 191364) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Okuyan Yazıcı, H. (2012). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında bir kültür aktarımı aracı olarak kalıp sözlerin kullanımı üzerine bir inceleme, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 162 (162), 31- 46.
- Özdemir, C. (2015), Bir kültür unsuru olarak âşık edebiyatında kalıp sözler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (38), 286- 294.
- Işık, İ. (2019). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki halk edebiyatı metinlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi* (Yayın No. 594684) [Uşak Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi].YÖK Ulusal Tez Merkezi
- Parlakıldız, H. (2009). İlkokul ikinci devrede Türkçe ders kitaplarındaki moral değerlere kısa bir bakış (1948- 1968 Yılları Arası), *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 245- 262.
- Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*, Anı Yayıncılık.
- Tutkun, Ö. (2010). 21. yüzyılda eğitim programının felsefi boyutları, *Gazi Eğitim Fakültesi dergisi*, 30 (3), 993- 1016.
- Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dil bilim terimleri sözlüğü*, Multilingual Yayınları.

Yarbel, D. (2022). *5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin on kök değere göre incelenmesi* (Yayın No. 744668) [Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Yavuz, M. (2020). *Türkçe dersi öğretim programı ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi*(Yayın No. 647597) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Yıldırım Beşer, K. (2022). *6. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin kök değerler açısından incelenmesi ve öğretmen görüşlerinin alınması* (Yayın No. 739852) [Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları.

Araştırma Nesneleri

5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. (2020). Anıttepe Yayınları.

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. (2022). Ata Yayınları.

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. (2021). MEB Yayınları.

8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. (2021). MEB Yayınları.